

*Олійник А. В.,**доктор філософії,**Керівник ТОВ "Аннун"**ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4071-7421>*

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВОГО ОСМИСЛЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено висвітленню стану наукових досліджень, присвячених джерелам адміністративного права, та узагальненню основних напрямів їх осмислення у вітчизняній і європейській юридичній науці. Обґрунтовується, що проблема джерел адміністративного права належить до базових у теорії адміністративного права, однак, попри значну кількість наукових праць, у сучасній літературі відсутнє єдине бачення поняття джерел, їх складу та співвідношення. Наголошується, що наукові публікації часто мають спеціалізований характер і зосереджуються на окремих видах джерел, зокрема на нормативно-правових актах, судових рішеннях, міжнародних договорах, актах органів публічної влади, правовому звичаї тощо. Така зосередженість на окремих елементах ускладнює формування цілісного бачення джерел адміністративного права. У статті показано, що у вітчизняній юридичній науці простежується поступовий відхід від суто формального тлумачення джерел адміністративного права як зовнішніх форм закріплення норм до розуміння, за якого поряд із формою враховуються внутрішній зміст джерел, умови їх формування та механізми впливу на дію адміністративно-правових приписів. Окрема увага приділяється ролі судових рішень, а також міжнародних стандартів у визначенні змісту й меж застосування адміністративно-правових норм. Висвітлено, що у європейських наукових дослідженнях значна увага зосереджується на ролі актів Суду Європейського Союзу, загальних принципів права та актів «м'якого права», які впливають на формування процедурних стандартів і сприяють однаковому застосуванню адміністративно-правових норм у державах – членах Європейського Союзу. Підкреслюється, що орієнтація України на європейську інтеграцію зумовлює потребу здійснення порівняльного дослідження джерел адміністративного права України та європейського адміністративного права. Такий аналіз розглядається як необхідна передумова для уточнення уявлень про коло джерел адміністративного права, їх співвідношення та значення у регулюванні адміністративно-правових відносин. Зроблено висновок про доцільність подальших досліджень, спрямованих на вироблення узгоджених теоретичних положень і формування цілісного бачення джерел адміністративного права з урахуванням європейського досвіду.

Ключові слова: джерела адміністративного права, наукові дослідження, адміністративне право, порівняльне дослідження, європейське адміністративне право, судові рішення, адміністративно-правове регулювання.

Постановка проблеми. Питання джерел адміністративного права належить до базових у теорії цієї галузі. Хоча це поняття традиційно розглядається у підручниках і навчальних посібни-

ках, у науці й досі немає спільного підходу до його розуміння. У фаховій літературі існують різні позиції щодо сутності та тлумачення джерел адміністративного права, а також неоднаково висвітлюється їх перелік і співвідношення. Така різноманітність поглядів свідчить про відсутність єдиної доктринальної концепції.

Визначення джерел адміністративного права має значення не лише для теорії адміністративного права, а й для правозастосування – насамперед у нормотворенні, застосуванні норм і тлумаченні. Актуальність дослідження поняття та змісту джерел адміністративного права зростає через постійні зміни законодавства, збільшення масиву підзаконних актів, активний розвиток судової практики та потребу чітко розуміти, що є джерелом адміністративного права.

У зв'язку з цим виникає потреба звернутися до галузевих доктринальних досліджень, які, на відміну від загальнотеоретичних праць, представлені у меншій кількості. Водночас саме вони пропонують зосереджені та концептуально обґрунтовані підходи до сучасного розуміння джерел адміністративного права. Тому подальший виклад буде присвячено огляду таких, певною мірою спеціалізованих, наукових робіт, що формують сучасні теоретичні засади вчення про джерела адміністративного права та слугують основою для вироблення власного, авторського підходу.

Стан дослідження. Стан наукових досліджень джерел адміністративного права характеризується переважанням праць, присвячених окремим їх видам і формам, що зумовлює різноманітність підходів та відсутність єдиного узагальнення. У цьому напрямі вагомими є роботи К. К. Афанасьєва, А. В. Дьоміна, В. С. Стефанюка, Р. Ю. Капінуса, Ш. Н. Гаджієвої, О. О. Томкіної, А. М. Токара, М. К. Гримич, В. В. Ількова, О. В. Константого. Водночас орієнтація України на європейську інтеграцію зумовлює потребу здійснення порівняльного дослідження джерел адміністративного права України та європейського адміністративного права, а також вироблення на цій основі науково обґрунтованих підходів до їх співвідношення.

Метою статті є висвітлення стану наукових досліджень джерел адміністративного права, узагальнення основних підходів до їх розуміння та окреслення невирішених питань порівняльного аналізу джерел адміністративного права України і європейського адміністративного права.

Виклад основного матеріалу. О.В. Константи́й, один із перших науковців доби незалежності України, який здійснив ґрунтовне дослідження проблеми джерел адміністративного права, за підсумками роботи сформулював низку положень,

висновків і пропозицій. Зокрема, до таких, що виносяться на захист, він відносить такі. По-перше, поняття «система джерел адміністративного права» та «джерела адміністративного права України» пропонується визначати не лише у юридичному розумінні – як зовнішні форми закріплення загальнообов’язкових правил у сфері виконавчої діяльності та як результати нормотворчості державних органів і органів місцевого самоврядування, – а й у соціально-матеріальному розумінні. Тобто як сукупність об’єктивно наявних економічних, політичних, культурних, духовних та інших чинників суспільного розвитку, що зумовлюють зміст нормотворчої діяльності в адміністративно-правовій сфері. По-друге, автор доходить висновку, що чинні джерела адміністративного права України охоплюють нормативно-правові акти як державних, так і недержавних суб’єктів (на сучасному етапі), міжнародні договори України, а також рішення Конституційного Суду як особливі (нормативно-допоміжні) джерела. Водночас він зазначає, що в Україні відсутні об’єктивні передумови для формування і розвитку звичаєвого та прецедентного права [1, с. 18–19].

При цьому А.Ю. Деточка зазначає, що по-перше, викликає заперечення твердження, що норми адміністративного права впорядковують відносини лише у сфері державного управління. Не вступаючи в тривалу дискусію, зазначимо, що ми підтримуємо позицію про значно ширший предмет адміністративного права, який охоплює весь комплекс відносин публічного адміністрування: не лише державного, а й місцевого, делегованого, сервісного, юрисдикційного тощо. По-друге, незрозуміло, які саме акти «органів господарського управління» мають на увазі як результати правотворчості. Видається, що встановлення загальнообов’язкових норм є функцією публічної влади, тоді як такі органи зазвичай ухвалюють внутрішньоорганізаційні правила, що не мають ознак правотворчості у власному значенні. Тому віднесення їх актів до джерел адміністративного права потребує щонайменше додаткової аргументації. По-третє, потребує уточнення твердження про правотворчість судових органів. Далі ми окремо підкреслимо, що судові рішення можуть справляти правоконститутивний вплив – зокрема шляхом скасування, зміни або визнання незаконними чи неконституційними нормативно-правових актів. Однак це не означає створення нових норм, тобто не є правотворчістю в прямому сенсі. Розмежування цих явищ є принциповим для відділення джерел права від актів його реалізації [2].

У монографічному дослідженні «Застосування джерел адміністративного права в судочинстві України» В. В. Решота запропонував розширене наукове бачення природи джерел адміністративного права та особливостей їх використання у судовій діяльності. Автор виходить із того, що джерела адміністративного права не зводяться виключно до форм зовнішнього вираження і закріплення адміністративно-правових норм. До них також належать інші загальнообов’язкові регулятори суспільних відносин в адміністративно-правовій сфері, на підставі яких відповідні норми виникають, змінюються, припиняються або припиняють свою дію [3].

Такий підхід дозволив В. В. Решоті сформулювати власне визначення джерел адміністративного права як сукупності загальнообов’язкових нормативно-правових приписів, що містяться у письмових актах компетентного суб’єкта або кількох суб’єктів і спрямовані на створення, зміну, зупинення чи припинення дії адміністративно-правових норм. Запропоноване визначення

акцентує увагу не лише на формі, а й на функціональному призначенні відповідних приписів у механізмі адміністративно-правового регулювання [3].

Окреме місце в дослідженні відведено характеристиці так званих похідних джерел адміністративного права. Автор визначає їх як додаткові джерела загальнообов’язкового характеру, призначенням яких є конкретизація та інтерпретація адміністративно-правових норм, а також вплив на їх дію шляхом зміни, зупинення чи припинення. До цієї групи віднесено рішення та висновки Конституційного Суду України, практику Європейського суду з прав людини, а також окремі акти судів загальної юрисдикції, зокрема зразкові рішення Верховного Суду в адміністративних справах, правові висновки щодо застосування норм адміністративного права, викладені у його постановах, і судові рішення про визнання нормативно-правових актів або їх окремих положень протиправними та нечинними [3].

Запропоновані В. В. Решотою положення становлять значний науковий інтерес, оскільки вони дозволяють по-новому осмислити роль судових та конституційних механізмів у функціонуванні джерел адміністративного права і створюють теоретичне підґрунтя для подальших досліджень їх застосування у судочинстві України.

Серед новітніх наукових робіт, присвячених дослідженню джерел адміністративного права, помітне місце посідають праці М. М. Хилі, у яких здійснено ґрунтовну спробу комплексного осмислення як природи, так і внутрішньої побудови цієї правової категорії на сучасному етапі розвитку українського адміністративного права. Саме ці дослідження істотно вплинули на формування наукового інтересу до означеної проблематики та стали важливою теоретичною опорою для подальших авторських напрацювань [4;5].

У працях М. М. Хилі джерела адміністративного права розглядаються не лише як формально закріплені результати правотворчої діяльності, а як зовнішньо виражені у певних формах ідеологічні, загальносоціальні та матеріальні витоки адміністративного права, що відображають його соціальну цінність у конкретно-історичних умовах. Таке розуміння істотно розширює традиційні уявлення про джерела права та дозволяє вийти за межі суто нормативного підходу. Запропоноване визначення вирізняється інтегративним характером, оскільки поєднує елементи природно-правових, соціологічних, аксіологічних і позитивістських наукових підходів. У результаті джерела адміністративного права постають не лише як формальні носії норм, а як складне явище, наповнене соціальним, ідеологічним і ціннісним змістом. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти природу адміністративного права, його суспільне призначення та залежність від умов розвитку держави і суспільства. Наукові положення, сформульовані М. М. Хилі, створюють вагомий теоретичний фундамент для подальших досліджень джерел адміністративного права та сприяють формуванню більш цілісного й змістовного бачення цієї категорії в сучасній адміністративно-правовій науці [4;5].

Заслугує на увагу й є своєчасною дисертація Р. Б. Капрана, присвячена актам м’якого права як джерелам адміністративного права. У цій роботі, а також в інших публікаціях, автор не обмежується аналізом явища *soft law*, а виходить на ширші теоретичні питання: розкриває природу джерел адміністративного права, їх різновиди, здійснює історичний огляд підходів і окреслює сучасні напрями наукових пошуків [6].

Оригінальне бачення проблеми пропонує і Ю. В. Цуркаленко. Досліджуючи акти органів судової влади як джерела адміністративного права, вона проводить історичний аналіз цієї категорії та водночас визначає її зміст у сучасних умовах [7;8]. Дослідниця обґрунтовано підкреслює, що джерела адміністративного права можуть слугувати показником характеру взаємин між державою і людиною, засад, на яких ці взаємини будуються, місця прав людини серед охоронюваних державою цінностей, а також рівня розвитку демократії [7, с. 113].

Серед новітніх досліджень у сфері службового права привертає увагу монографія Ю. М. Буланової «Етичні кодекси як джерело службового права», у якій обґрунтовується значення етичних регуляторів для діяльності публічної служби та їх місце серед джерел цієї підгалузі [9].

У праці зазначено, що джерелами службового права є формалізовані законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, а також результати судової діяльності, які регулюють роботу посадових осіб органів публічної служби під час виконання покладених на них повноважень. Такі регулятори спрямовані на належне виконання функцій держави й забезпечення публічного інтересу [9].

Окрема увага приділяється особливості системи джерел службового права: морально-етичні норми розглядаються як складова оцінювання належності та результативності функціонування публічної служби. У цьому зв'язку етичні кодекси постають як документи, що встановлюють стандарти поведінки посадових осіб і впливають на вимоги до доброчесності та якості виконання службових обов'язків [9].

Висновки, запропоновані Ю. М. Булановою, мають значення для подальших наукових пошуків щодо ролі етичних приписів у нормативному забезпеченні публічної служби та їх застосуванні у діяльності посадових осіб.

Вагомий внесок у розроблення теорії джерел адміністративного права Європейського Союзу належить П. Крейгу, який у своїх працях здійснює системний аналіз актів права ЄС, загальних принципів та судових рішень як нормативної основи регулювання адміністративно-правових відносин на наднаціональному рівні. Дослідник аргументовано доводить, що особливості джерел європейського адміністративного права зумовлюються саме взаємодією установчих (договірних) норм, актів інституцій ЄС та актів Суду ЄС, які забезпечують їх тлумачення, конкретизацію й розвиток у процесі застосування [10].

Значущими є також праці Г. К. Гофмана, у яких джерела адміністративного права ЄС розкриваються через категорію загальних принципів, сформованих насамперед у рішеннях Суду ЄС і відображених у правових актах Союзу. [11]. У близькому методологічному напрямі працює Д.-У. Галетта, яка наголошує на значенні принципів адміністративної процедури та кодексів поведінки інституцій ЄС як регуляторів, що встановлюють процедурні орієнтири, дисциплінують діяльність інституцій та сприяють однаково застосуванню норм у державах – членах Союзу [12].

Отже, аналіз вищенаведених наукових праць дає підстави для висновку, що сучасна теорія джерел адміністративного права Європейського Союзу формується на основі комплексного поєднання нормативних і доктринальних елементів. У працях зазначених авторів послідовно доводиться, що договірні норми ЄС, акти його інституцій і судові акти Суду ЄС не можуть розглядатися ізольовано, оскільки лише в сукупності вони за-

безпечують нормативну цілісність адміністративно-правового регулювання на рівні Союзу. Особливого значення набувають загальні принципи права та принципи адміністративної процедури, які, будучи сформованими у судових рішеннях і закріпленими в актах ЄС, виконують нормативно-орієнтуючу функцію, слугуючи таким чином джерелами адміністративного права. Сукупно проаналізовані і наведені у дослідженні праці свідчать про еволюцію уявлень про джерела адміністративного права ЄС та їх зростаючу роль у формуванні спільних стандартів публічно-правового регулювання.

Висновки. Проведений огляд наукових підходів до розуміння джерел адміністративного права підтверджує, що в сучасній юридичній науці відсутнє уніфіковане бачення їх поняття, складу та співвідношення. Пояснення цього полягає в постійних змінах законодавства, урізноманітненні форм закріплення загальнообов'язкових приписів, а також у посиленні ролі судових рішень і загальних принципів під час визначення змісту та меж застосування адміністративно-правових норм. Вітчизняні наукові дослідження засвідчують перехід від суто формального розуміння джерел як зовнішніх форм закріплення норм до ширших підходів, які враховують їх внутрішній зміст, умови формування та механізми впливу на дію норм. У європейських наукових дослідженнях особлива увага приділяється значенню актів Суду ЄС, загальних принципів права та актів «м'якого права» як таких, що впливають на формування процедурних стандартів і сприяють однаково застосуванню адміністративно-правових норм у державах – членах Європейського Союзу. Водночас, попри наявність значної кількості праць, спеціальне порівняльне дослідження джерел адміністративного права України та європейського адміністративного права фактично не здійснювалося, що зумовлює потребу в комплексному зіставленні відповідних підходів і виробленні чітких критеріїв їх порівняння.

Література:

1. Константи́й О. В. Джерела адміністративного права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2000. 144 с.
2. Деточка А. Ю. Джерела адміністративного права: поняття та ознаки. Адміністративне право і процес. 2025. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/12/43-1.pdf>
3. Решота В. В. Застосування джерел адміністративного права в судочинстві України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Львів, 2019. 39 с.
4. Хиля М. М. Нормативно-правові акти як джерела адміністративного права України : дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2019. 201 с.
5. Хиля М. М. Теоретико-правова характеристика системи джерел адміністративного права України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 1. С. 81–85. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/619>
6. Капран Р. В. Акти м'якого права як джерела адміністративного права : дис. ... д-ра філософії у галузі права : 081. Дніпро, 2021. 239 с.
7. Цуркаленко Ю. В. Акти органів судової влади як джерела адміністративного права : дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2020. 228 с.
8. Цуркаленко Ю. В. Джерело сучасного адміністративного права: проблеми розуміння та способи їх вирішення. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 4. С. 179–185. URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/18-czurkalenko.pdf>
9. Буланова Ю. М. Етичні кодекси як джерело службового права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ, 2020. 19 с.

10. Craig P. EU Administrative Law. URL: https://law.exeter.ac.uk/v8media/facultysites/hass/law/images/hamlyn/paul_craig.pdf.
11. Hofmann H. C. H. General Principles of EU Law and EU Administrative Law. Luxembourg : University of Luxembourg, 2014. URL: <https://orbilu.uni.lu/bitstream/10993/13996/1/book%20-%20eu%20law%20-%20ch%208%20-%20HOFMANN.pdf>
12. Galetta D.-U. The General Principles of EU Administrative Procedural Law. Brussels : European Parliament, 2015. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/519224/IPOL_IDA\(2015\)519224_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/519224/IPOL_IDA(2015)519224_EN.pdf).

Oliinyk A. Sources of Administrative Law in Scholarly Research: Main Approaches and Unresolved Issues of Comparative Analysis

Summary. The article is devoted to outlining the current state of scholarly research on the sources of administrative law and to summarizing the main directions of their interpretation in Ukrainian and European legal scholarship. It is substantiated that the issue of the sources of administrative law belongs to the fundamental problems of the theory of administrative law; however, despite the considerable number of academic works, contemporary literature lacks a unified understanding of the concept of sources, their composition, and their correlation. It is emphasized that scholarly publications are often specialized in nature and focus on particular types of sources, including normative legal acts, judicial decisions, international treaties, acts of public authorities, legal custom, and others. Such concentration on individual elements complicates the formation of a coherent and comprehensive view of the sources of administrative law. The article demonstrates that Ukrainian legal scholarship shows a gradual

shift from a purely formal interpretation of the sources of administrative law as external forms of consolidating legal norms toward an understanding that takes into account, alongside form, the internal content of sources, the conditions of their formation, and the mechanisms through which they influence the operation of administrative legal provisions. Particular attention is paid to the role of judicial decisions and international standards in determining the content and limits of the application of administrative law norms. It is further shown that European scholarly research places significant emphasis on the role of the acts of the Court of Justice of the European Union, general principles of law, and instruments of “soft law,” which affect the development of procedural standards and promote the uniform application of administrative law norms in the Member States of the European Union. The article underlines that Ukraine’s orientation toward European integration necessitates a comparative study of the sources of administrative law of Ukraine and European administrative law. Such analysis is viewed as a necessary prerequisite for clarifying conceptions of the range of sources of administrative law, their correlation, and their significance in the regulation of administrative legal relations. The conclusion is drawn regarding the expediency of further research aimed at developing consistent theoretical provisions and forming a comprehensive understanding of the sources of administrative law with due regard to European experience.

Key words: sources of administrative law, scholarly research, administrative law, comparative study, European administrative law, judicial decisions, administrative legal regulation.

Дата першого надходження статті до видання: 23.12.2025
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.01.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.03.2026

Стаття поширюється на умовах
 ліцензії відкритого доступу
 (CC BY 4.0)